

УДК 37.073 (56)

Романова Н. Ф., Черна К. В.

РЕАЛІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНИХ ПРОГРАМ РЕІНТЕГРАЦІЇ БЕЗДОМНИХ ОСІБ БЛАГОДІЙНИМИ ФОНДАМИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯМИ

У статті досліджено проблематику бездомних осіб та виявлено неоднорідність та специфічні характеристики цієї категорії, які слід враховувати при розробці соціальних програм реінтеграції. Визначено, що зміст соціальних послуг, які надаються державними соціальними закладами, не завжди відповідає потребам бездомних. Проаналізовано рівень роботи недержавних організацій (благодійних фондів та організацій) у сфері соціальної роботи з бездомними та доведено доцільність їх залучення до процесу реінтеграції. Підтверджено актуальність програм соціальної реінтеграції, які реалізуються на базі Всеукраїнського благодійного фонду «Соціальне партнерство».

Ключові слова: бездомність, реінтеграція, специфічна потреба, недержавні організації, благодійні фонди та організації.

Зростання масштабів бездомності в Україні пов'язують зі значною соціально-економічною кризою та подіями у зоні АТО, що провокує цілий ряд соціально-економічних, правових та соціально-побутових проблем серед різних категорій населення. Іншим суттєвим чинником є негативна ситуація на ринку праці, коли десятки тисяч дорослих людей втрачають роботу, незалежно від рівня їх кваліфікації, стажу роботи та віку. І якщо ситуація не вирішується, то якась частина них опиняється на вулиці та випадає не тільки із суспільного життя, але й втрачає родину та найближче соціальне оточення.

Соціологічні дослідження свідчать, що бездомність за своїми соціально-демографічними та культурно-психологічними характеристиками не є однорідною. Так, за даними соціологічного дослідження «Соціальний портрет бездомних осіб» [1], було визначено, що значна кількість бездомних осіб (18,3 %) втратили своє житло внаслідок позбавлення волі. Переважно це чоловіки (82,9 %) працездатного віку з низьким рівнем професійної освіти: з вищою освітою лише 5,8 %, а от неповну середню мають 15,1 %. Серед бездомних є значна частка людей з інвалідністю, психічними захворюваннями та самотніх осіб похилого віку.

Найбільш гострими проблемами для даної соціальної групи є: правова незахищеність; складність процедури паспортизації (облік); незадоволений стан здоров'я; відсутність роботи; мала кількість закладів для соціальної реабілітації та інтеграції; постійна міграція тощо. Така ситуація потребує диференційованих підходів у сфері соціальної реінтеграції з врахуванням потреб різних категорій бездомних всередині даної соціальної групи; запровадження багатофункціональної стратегії підтримки бездомних; системного підходу;

залучення до роботи представників не тільки державного, але й недержавного секторів (НДО).

Про актуальність проблематики соціальної реінтеграції бездомних осіб свідчить значна кількість наукових праць та досліджень. Так, про практику роботи з бездомними особами йдеться у роботах Н. Кабаченко (N. Kabachenko), Л. Соловій (L. Soloviy), С. Ананко (S. Ananko), М. Сохи (M. Sokha); у галузі надання соціальних послуг Т. Журавель (T. Zhuravel), В. Калівошко (V. Kalivoshko), О. Кочемировської (O. Kochemirovska), В. Проскури (V. Proskura) та ін. Більшість дослідників зазначають, що до категорії бездомних осіб слід відносити не тільки безпритульних осіб, які перебувають на вулиці, але й тих, які мають тимчасовий притулок, але страждають на психічні розлади; хворі на наркоманію та хронічний алкоголізм; недієздатних та обмежено дієздатних [2].

Відповідно до статті 16 Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 02.06.2005 р. № 2623-IVу нашій країні створено систему реінтеграції бездомних осіб з метою їх повернення до життя у соціумі. Суб'єктами, які забезпечують реінтеграцію бездомних осіб, може надаватися тимчасовий притулок, соціальні, медичні, юридичні, освітні та реабілітаційні послуги за місцем перебування, а також у процесі соціального патрулювання. Заклади соціального захисту для бездомних осіб створюються місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, об'єднанням громадян, релігійними організаціями тощо [3].

На думку дослідників, саме громадські та релігійні організації є більш успішними у цій сфері, оскільки охоплюють більшу кількість бездомних осіб та, відповідно, надають більш широкий спектр необхідної допомоги та соціальних послуг. Крім цього, серед недоліків роботи – відсутність механізму співпраці державного та недержавного секторів, хоча на сьогодні, вже прийнято необхідний пакет документів для впровадження державного соціального замовлення.

На нашу думку, наявність специфічних потреб бездомних осіб потребує більш ефективної реалізації державної соціальної політики шляхом впровадження відповідних соціальних програм через залучення благодійних фондів та організацій, які мають успішний досвід такої роботи.

Мета статті – виявити специфічні характеристики бездомних осіб, описати зміст соціальних послуг, які надаються соціальними закладами різних форм власності та дослідити сутність програм соціальної реінтеграції на прикладі Всеукраїнського благодійного фонду «Соціальне партнерство».

Відповідно до завдання наукового дослідження, нами було проведено теоретичний огляд проблематики бездомних осіб та виявлено наступні специфічні характеристики: соціальне відчуження та відсутність роботи; ієрархічний поділ на групи «пляшечників», «металістів» та «інвалідів»; складність виявлення та підрахунку через постійну міграцію; вузький сегмент соціально-психологічної допомоги у процесі соціальної реабілітації та низьку мотивацію до зміни способу життя. Щодо наукової думки зарубіжних дослідників, зауважимо, що роботи представників Чиказької школи (Р.Парк,

Н.Андерсон) наголошують на наявності зв'язку між бездомністю і процесами урбанізації та трудової міграції у великих містах і вказують на зв'язок між бездомністю та недосконалістю соціальної політики щодо вразливих категорій населення (Лейтон Дж).

Досліджено, що зміст соціальних послуг у процесі інтеграції та реінтеграції бездомних осіб визначається Наказом Міністерства соціальної політики від 19.09.2013 № 596 «Про затвердження Державного стандарту соціальної інтеграції та реінтеграції бездомних осіб». Загалом документом передбачено цілий комплекс необхідних дій, серед яких: розвиток, формування та підтримка соціальних навичок; визначення індивідуальних потреб, підготовка плану виходу із складної життєвої ситуації; представництво інтересів; допомога в отриманні безоплатної правової допомоги та оформлення документів; сприяння в отриманні житла, працевлаштування; корекція психологічного стану; надання психологічної підтримки; сприяння організації та діяльності груп самопомоги тощо [4].

В іншому документі, Законі України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 02.06.2005 р. № 2623-IV визначено, що сутність поняття «бездомність» слід розуміти як соціальне становище людини, зумовлене відсутністю в неї будь-якого житла, придатного для проживання. До бездомних осіб відносяться не тільки безпритульні особи, але й ті, що мають притулок. Необхідно зазначити, що безпритульною особою вважається «будь-яка повнолітня особа, яка проживає на вулиці, в парках, підвалах, під'їздах будинків, горищах, об'єктах незавершеного будівництва, в інших місцях, непризначених та непридатних для проживання, зокрема жилих приміщеннях, що перебувають в аварійному стані» [3, с. 4].

На основі теоретичних узагальнень сучасних тенденцій щодо профілактики бездомності виявлено, що на відміну від державних закладів, громадські об'єднання та релігійні організації є більш успішними на ринку надання соціальних послуг для бездомних, оскільки саме вони охоплюють більшу частину таких осіб та активніше працюють у конкретній громаді.

Як свідчать матеріали Ліги ресурсних центрів громадських організацій України «Громада» [5] нині в Україні працює майже 4 тис. НДО (3821 організація). Напрямки їх діяльності у соціальній сфері досить широкі: реабілітація, медицина (8%), права людини (8%), жіночі організації (5%), ветерани, особи з інвалідністю (12%), благодійність (5%), чорнобильські організації (5%), діти, молодь (12%). Тобто більше половини НДО (55%) займаються вирішенням проблем соціальної сфери. Здебільшого, ці організації працюють за фінансової підтримки міжнародних фондів, таких як Фонд «Відродження», Фонд Ч. С. Мотта, Альянс міжнародного розвитку Counterpart (USAID), Жіночий консорціум США та інші [6].

На нашу думку, можна виділити цілу низку причин, які обумовлюють високий рівень розвитку громадських об'єднань у соціальній сфері, а саме: реформування системи соціального захисту; посилення ролі громадянського суспільства та зростання недовіри до існуючих державних інституцій та закладів; прагнення людей реалізувати свої інтереси та задовольнити наявні

потреби шляхом розвитку волонтерської діяльності; намагання знайти інших людей, що мають аналогічні проблеми та демонструють готовність до спільної взаємодії у їх вирішенні.

Для вирішення завдань дослідження нами проводилося вивчення реалізації соціальних програм реінтеграції бездомних осіб різними благодійними організаціями та фондами. Після проведення моніторингу діяльності 5-ти НДО (Харківський міський центр реінтеграції бездомних осіб, Одеський благодійний фонд «Дорога до дому», Чернівецький центр адаптація для бездомних жінок, Всеукраїнський благодійний фонд «Соціальне партнерство» та Київська міська громадська організація «Народна допомога») нами було визначено, що саме дві останні є найбільш потужними та ефективними у цій сфері.

Зокрема, Київська міська громадська організація «Народна допомога – Київ» була створена в 2005 році для захисту прав, сприяння соціальній інтеграції та надання допомоги бездомним людям Києва. На той час це була єдина громадська організація в Києві, що опікувалась проблемою бездомності. Роботу з вуличного патрулювання та проект «Їжа на колесах» організація розпочала з 2006 року. Ця організація визначається як недержавне об'єднання громадян, створене з метою сприяння соціальній інтеграції, захисту прав та надання допомоги бездомним людям. Сьогодні «Народна допомога» активно працює в трьох містах України: Чернівцях, Києві та Львові на ринку соціальних послуг бездомним та іншим соціально-незахищеним людям [7].

Всеукраїнський благодійний фонд «Соціальне партнерство» також тривалий час працює з бездомними. Нині організація реалізує 11 соціальних проектів, серед яких, на нашу думку найбільш інноваційним є «Театр для бездомних». Бездомні, які проходять програму відновлення особистості в центрі, мають можливість відвідувати різні вистави в провідних театрах м. Києва. На думку соціальних працівників, саме програма «Театротерапія» допомагає людям швидше відчувати себе членами суспільства і більш успішно реінтегруватися в соціум. Серед учасників програми є особи, для яких похід у театр був першим в житті. Перед візитом в театр соціальні працівники підбирають для них костюми за програмою «Банку одягу». Крім цього, в рамках програми відновлення особистості бездомні можуть отримати професійні навички: навчитися малювати, шити, ремонтувати взуття [8].

Загалом, щоденну допомогу в цій громадській організації отримують близько 2000-2500 бездомних, середній вік яких становить 35-60 років (з них 62 % чоловіків та 38 % жінок). Втім, кількість бездомних, які готові до співпраці з соціальними робітниками все ще не перевищує 46%, що обумовлено специфікою даної групи клієнтів, які за певний проміжок часу життя на вулиці втратили довіру до зовнішньої комунікації. Причини бездомності різні: за даними цієї організації 13 % осіб втратили житло через розлучення, 12 % через перебування в місцях позбавлення волі (42,8%), але найбільше таких осіб через квартирне шахрайство, практично, кожен десятий бездомний постраждав від цієї проблеми. Щодо стану здоров'я, то лише 42,5 % зазначили, що цілком здорові. Досить високий показник хворих на ВІЛ/СНІД (33,4 %) та гепатит

(30,7 %), ще 88% мають хронічні захворювання.

Серед бездомних осіб, які втратили житло внаслідок позбавлення волі, 94,3 % зазначили, що прагнуть повернутися до повноцінного життя, важко було відповісти для 5,7 % і не прозвучало жодної відповіді, яка б заперечувала це бажання. Щодо рівня поінформованості про соціальні заклади, то про центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді знає 40%, про діяльність центрів соціальної адаптації для осіб, які звільнилися з місць позбавлення волі знає тільки половина бездомних (50%), тоді як про підтримку НДО та волонтерську допомогу мають інформацію майже 60 % осіб [8].

Проведення аналітичного огляду діяльності Всеукраїнського благодійного фонду «Соціальне партнерство» свідчить, що підготовка соціальних програм здійснюється на основі наукового та практичного підходів: спочатку проводиться опитування або анкетування бездомних осіб, далі визначаються індивідуальні проблеми й потреби та готується індивідуальний план соціальної реабілітації та реінтеграції бездомного у соціум.

Подальший процес реалізації відповідних соціальних програм опирається на певні принципи:

1) гуманізму – тобто визнання людини, незалежно від її соціального становища, найвищою соціальною цінністю, прояв чуйності та поваги до неї;

2) індивідуального підходу до вирішення проблем бездомної особи, що означає розробку особливої для кожного клієнта програми повернення до повноцінного життя в суспільстві, з врахуванням індивідуальних потреб;

3) комплексного підходу в ході оцінювання потреб представників даної суспільної групи (тобто прийняття до уваги усіх потреб особи та всебічне дослідження того середовища, в яке вони інтегруються);

4) роботи у команді для вирішення проблем бездомної особи, що передбачає тісну співпрацю між державними органами виконавчої влади, державними установами, закладами тощо;

5) формування мотивації до самодопомоги, а саме – спонукання до роботи над собою, покращення власного способу життя тощо.

Виявлення громадян, які бажають повернутися до нормального життя, у більшості випадків, здійснюється на декількох точках роздачі їжі мобільної служби «Соціальний патруль». Після набору клієнтів їх запрошують до участі в реалізації програми «Відкрите серце», мета якої – соціальна реінтеграція шляхом створення умов для тимчасового перебування, набуття або відновлення професійних навичок та зміцнення стану здоров'я. Серед основних завдань програми: профілактика різних захворювань; допомога у відновленні втрачених документів; розвиток соціального інтелекту; мотивація до зміни способу життя.

Окремо слід виділити функції, які виконує дана соціальна програма: діагностична (визначення проблем бездомної людини у спілкуванні з соціальним оточенням); інформаційно-роз'яснювальна (збір та аналіз отриманих даних); проєктивно-консультативна (моделювання життєвих ситуацій та пошук шляхів для їх вирішення); організаційно-перетворююча (виявлення та створення умов для успішної самореалізації) та координаційно-комунікативна, яка пов'язана з підготовкою бездомних осіб до позитивної

взаємодії з оточуючими. Нами виявлено, що, у середньому, за один місяць роботи із бездомними за цією та ще 10 програмами, цей фонд надає близько 8369 медичних послуг; ще 59341 особа має змогу отримати харчування, 1286 осіб – одяг, 42480 осіб отримують послуги через «соціальний патруль», а близько 200 осіб – щомісячні юридичні консультації, близько 100 осіб – консультації про умови зміцнення здоров'я та лікування.

Таким чином, отримані результати дозволяють стверджувати про успішність діяльності благодійних організацій, які надають соціальні послуги з реінтеграції бездомних осіб, оскільки вони враховують індивідуальний підхід до кожного із клієнтів, надають тимчасові умови для перебування, сприяють формуванню навичок самостійного проживання та подальшого працевлаштування.

Серед проблем, які потребують подальшого дослідження, слід назвати потребу в розробці та прийнятті єдиного державного стандарту для роботи державних та недержавних організацій та соціальних установ різної форми власності.

Використана література:

1. Ільчук Л.І., Давидюк О.О. Соціальний портрет бездомних осіб. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.cpsr.org.ua/index.php?option=com_content&view=rticle&id=266:2013-04-01-14-42-39&catid=43:2013-03-29-12-45-45&Itemid=48
2. Теорія та практика соціальної роботи: навчальний посібник / О.Г. Карпенко Н.Ф. Романова. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. – 408 с.
3. «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей» від 02.06.2005 р. № 2623-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2623-15>.
4. «Про затвердження Державного стандарту соціальної інтеграції та реінтеграції бездомних осіб»: Наказ Міністерства соціальної політики від 19.09.2013 № 596. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1671-13>.
5. Довідник громадських організацій України. – К.: Ресурсний центр «Гурт», 1997. – 240 с.
6. Довідник неурядових організацій України / Творчий центр Каунтерпарт. – К., 1998. – 519 с.
7. Київська міська громадська організація «Народна допомога – Київ» – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.forumspaskiev.org.ua/databox/2011/12/19552.php>.
8. Благодійний фонд «Соціальне партнерство» – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://socpartnerstvo.org.ua/news/media-news/1593-teatr-dlya-bezdomnyh/>

РОМАНОВА НАТАЛІЯ ФЕДОРОВНА, ЧЕРНА КАТЕРИНА ВАСИЛЬЄВНА, Реалізація соціальних програм реінтеграції для бездомних

лиць благодійними фондами і організаціями.

В статті проаналізовано проблематику бездомних осіб, виявлено специфічні характеристики, які слід врахувати при розробці соціальних програм реінтеграції в суспільство. Визначено, що соціальні послуги, які надаються державними соціальними установами, не завжди відповідають потребам даної категорії клієнтів. Розглянуто результати соціологічних досліджень по проблемам бездомних і проаналізовано рівень роботи благодійних фондів і організацій в соціальній сфері. Обґрунтовано доцільність їх діяльності разом з державними соціальними установами. Доведено актуальність соціальних програм реінтеграції для бездомних Всеукраїнського благодійного фонду «Соціальне партнерство».

Ключові слова: бездомність, реінтеграція, специфічна потреба, недержавні організації, благодійні фонди і організації.

ROMANOVA NATALIA, CERNA KATERINA, Implementation of the social reintegration of homeless person's charitable foundations and organizations.

The article analyzes the problems of the homeless and identified specific characteristics that should be considered when developing social reintegration programs. Determined that the content of the social services provided by state social institutions do not always meet the needs of the homeless. Considered sociological research of the above named issues and analyzes the level of non-governmental organizations (charities and organizations) in the field of social work with the homeless. The expediency of their activity in conjunction, with the state social institutions, the urgency of social reintegration programs that are implemented on the basis of the All-Ukrainian Charitable Foundation «Social Partnership».

Key words: homelessness, incarceration, reintegration, specific needs, non-governmental organizations (NGO).

УДК 378.046.4

Синякова В. Б.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ ДО ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДІ

У статті визначені шляхи інтеграції гендерних знань у процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників та соціальних педагогів; висвітлено сутність гендерного підходу, висвітлені завдання щодо впровадження гендерного підходу в освіту. В статті розглянуто гендерну освіту відповідно до вікового компоненту та обґрунтовано актуальність включення гендерного компоненту у зміст та організацію навчального процесу майбутніх соціальних працівників. Також проаналізовано поняття «професійна